

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015 December 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BULGAR KOMÜNİST PARTİSİ VE BULGARİSTAN'DAKİ TÜRLERE YÖNELİK ASİMİLASYON POLİTİKASI BULGARIAN COMMUNIST PARTY AND THE ASSIMILATION POLICY TOWARDS THE TURKS IN BULGARIA

Nuri Ali TAHİR*

Öz

Bulgaristan Türkleri Balkanlar'daki en büyük Türk azınlığı olma özelliğini hala korumaktadır. Bulgar hükümetlerinin farklı kısıtlamalarına ve asimilasyon politikalarına maruz kalarak göçe zorlanmalarına rağmen Bulgaristan'daki Türk nüfusu bir milyona yakındır. 1989 yılındaki göç hareketi katı bir asimilasyon politikasının sonucu olmakla birlikte bu asimilasyonun tarihi derinliğini de ortaya koymuştur. Bu çalışmada ele alınan konular Komünist yönetimin Türk azınlığa yönelik politikası ve Bulgaristan'daki Türklerin haklarını kısıtlayarak kendi kültürlerini geliştirmelerinin engellenmesidir. Türkiye'deki harf inkılabının takiben aynı adımların Bulgaristan'daki Türkler tarafından da atılmak istenmesi Bulgar yönetiminin engellemelerine maruz kalmıştır. Kademeli olarak Bulgaristan'da Türkçe eğitimi yasaklayan komünist yönetim Türkçeyi önce okullardan daha sonra da sosyal hayattan silmeye çalışmıştır. Önceleri Osmanlı Devleti, daha sonra da Türkiye ile yapılan ikili anlaşmalardaki hükümlerin ihlal edilizi iç siyasetin bir sonucu olarak açıklanmıştır. Bulgar Komünist Partisi'nin Politüro tutanakları incelenerek hazırlanan bu yazıda asimilasyonun parti mensuplarınca nasıl planlandığı ve ne şekilde uygulandığı açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgar Milliyetçiliği, Bulgaristan Türkleri, Asimilasyon, Türk-Bulgar İlişkileri, Azınlık Hakları.

Abstract

Bulgarian Turks are still the largest Turkish minority in the Balkans. Despite gradually facing an oppression from the Bulgarian authorities and being subject of toughest assimilation policy Bulgarian Turks managed to keep their presence in the country. In 1989 forced expulsion of Turks from Bulgaria was a direct result of assimilationist policies implemented by the Bulgarian Communist Party. This article examines restrictive policies of the Bulgarian Government and their discriminating character which aimed preventing the creation of an independent Turkish culture in Bulgaria. The alphabet revolution in Turkey and the adoption of new letters by the Bulgarian Turks was another process which was not approved by the Bulgarian side in order to cut the connection between Turkey and the Turks in Bulgaria. The adoption of communism in Bulgaria was more harsh in regions where Turks were living since they were the land owners who had to face the confiscation of lands. Bulgarian side decided gradually to decrease the rights of the Turkish minority by ignoring its commitments under the treaties and agreements signed with the Ottoman Empire and Turkey.

Keywords: Bulgarian Nationalism, Bulgarian Turks, Assimilation, Bulgarian-Turkish Relations, Minority Rights.

Giriş

Balkanlar'daki ulus-devletler Osmanlı Devleti'nin bölgedeki topraklarını kaybetmesi sonucu ortaya çıkmışlardır. XIX. yy'da Osmanlı Devleti'ne ülkesindeki azınlıkları korumadığı gerekçesi ile müdahale eden Batılı ülkeler, yeni kurulan Balkan ülkelerindeki Müslüman-Türk azınlığın haklarını koruma konusunda aynı hassasiyeti göstermemişlerdir. Neticede XIX. yy'da milliyetçilik *liberal hümanizm olmaktan çıkmış ve katı bir ötekileştirme* halini almıştır (Kohn, 1982: 50). Topraklarını genişletme derdine düşen Balkan ülkeleri 1912 yılında Balkan Savaşı'nı başlatmış ve sınır ötesinde bulunan soydaşlarını o topraklarla birlikte kendi ülke sınırlarına katmayı arzu etmişlerdir. Bu tarz bir politikanın güdülmesi bir nevi Panславizm ve Alman romantik akımlarının bu ülkeleri etkilemesine bağlanmıştır (Greenfeld, 1993: 14). Neticede bu ülkelerdeki aydınlar Batı ile sürekli etkileşim içindeyken oradaki gelenekleri yeni kurdukları ülkelere de taşıma gereği hissetmişlerdir.

Basılan yazılı materyallerle tarihi gerçekler ulus-devlet teziyle örtülecek şekilde yeniden yorumlanmıştır. Burada özellikle Bulgaristan'daki durum bu ülkede kalan Türkler için çok büyük bir sorun haline gelmiştir. Bulgar ulusal birlik hareketinin mimarlarından Paisiy'in Slav-Bulgar Tarihi isimli çalışması Bulgar milliyetçiliğinin temellerini oluşturmuştur. Nitekim bu kavramların oluşturulması sırasında Osmanlı Devleti'ne ve özellikle Türklere yönelik eleştirilerde bulunulmuştur. Bunların en önemlisi Osmanlı yönetiminde geçen 500 yılın kölelik olarak değerlendirilmesi olmuştur (Hilendarski, 1972: 42). Daha sonraki jenerasyonlara da yayılan bu tarih tezi sadece Türkiye'ye yönelik bir algı çalışması değil aynı zamanda da Bulgaristan'daki Türklere yönelik Bulgar politikasının belirlenmesinde etkili olmuştur. Nitekim Bulgaristan'daki milliyetçi kesimlerin gerçekleştirdiği reformlar bir yandan Türk azınlığın haklarını

* Dr. (Doktora: University of Trieste, İtalya), Bağımsız Araştırmacı, e-mail: nuritahir@yahoo.com

kısıtlarken diğer taraftan da Türkleri Türkiye'ye göç etmeye mahkûm etmiştir. Aşağıda farklı dönemlerde ve en önemlisi de Komünist Parti iktidarında gerçekleştirilen asimilasyon politikalarına yer verilerek konunun Bulgar siyaseti açısından ne kadar önemli olduğu konusu vurgulanmıştır.

1. Bulgaristan Türkleri'nin Kültür ve Eğitim Hayatına Yapılan Müdahaleler

Bulgaristan'da 1934 yılında iktidarı ele alan Zveno, askeri bir devrim gerçekleştirmiştir. Devrimle birlikte, 6 ay gibi bir süre içerisinde 1900'e yakın Türk köyünün ismi Bulgarca isimlerle değiştirilmiştir. Bu olaylar, daha çok nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgeler olan Bulgaristan'ın güneydoğusundaki Kırcaali ve kuzeydoğudaki Deli Orman çevrelerinde gerçekleşmiştir. 1920'li yıllarda Vidin'de ortaya çıkan ve aynı yıllarda Türkleri birleştiren bir örgüt haline gelen "Turan"ın faaliyetleri Zveno tarafından yasaklanmıştır. Bir kültür ve bilim topluluğu olan Turan'ın yasaklanması, Türkler arasında mevcut Kemalist görüşlü kişilere yönelik ağır bir darbe olmuştur. Turan'ın yerini Anti Kemalist görüşleri ile öne çıkan ve devlet tarafından desteklenen "Bulgaristan'da İslam Dininin Korunması" isimli dernek almıştır (Büchschütz, 2000: 127). Daha sonra "Otecestven Front" olarak anılan "Vatan Cephesi"nin kadrolarına dahil olan Zveno üyeleri, Bulgarlaştırma kampanyasına, İslam dininin Türklerin hayatında önemli bir yer edinmesi temelinde başlamışlardır. Buradan hareketle, Türkler arasında İslami duyguları uyandırarak bu topluluğun kendini sadece bir Müslüman gibi hissetmesi için çalışmışlardır. Temel hedefleri de, Türklerdeki Kemalist ve Türkçü düşünceleri yok olmuştur. Birkaç yıl sonra Bulgar hükümeti Türklerle ilgili olarak şu tezi savunmuştur: "Sizler Türk değilsiniz, beş asırlık Osmanlı egemenliği süresince zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlısınız".

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Komünist Blokuna dâhil olan Bulgaristan, azınlık politikasında iktidar değişimi ile birlikte, radikal değişiklikler yapma kararı almıştır. 1945'e kadar Türklere çeşitli alanlarda özgürlükler tanınmasına rağmen, 1945'ten sonra bu durum ve tavizkar denilebilecek bu yapı değişmiştir. Komünist Partinin iktidara gelmesi ile birlikte 1947'de yeni bir anayasa hazırlanmış ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni Bulgar yönetimi, bir yandan Türklerin kültürel gelişimini desteklerken, el altından da onların etnik temizliği ve asimilasyonu ile uğraşmıştır. Bulgaristan'daki Türk azınlığı, 1945'ten itibaren sık sık gündeme gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'taki iki bloklu düzenin varlığı ve Türkiye ile Bulgaristan'ın karşıt ve rakip bloklarda yer almaları, Bulgaristan'daki Türk azınlığı olumsuz etkilemiştir. Bulgaristan'daki Türkler, Türkiye ile yaşanan en ufak bir krizde ülkeden sürülme gibi bir tehlikeyle yüz yüze yaşamaya başlamışlardır.

1947'de Paris Barış Anlaşmasını imzalayan Bulgaristan, vatandaşlarının hepsinin temel hak ve özgürlüklerden din, dil ve ırk gibi farklılıklara bakılmaksızın yararlanabileceğini kabul etmiştir. Bu ortamda, Bulgaristan'daki totaliter rejimin ilk yıllarında, azınlık politikası ile ilgili olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. İlk olarak Bulgar İşçi Partisinin Komünist kanadının teşviki ile Türk azınlığın sorunlarının tartışılacağı bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Konferansa ülkenin her yerinden katılım olmuştur (Yalimov, 2002: 281). Konferansa katılan bazı delegeler, Vatan Cephesi'nin Türkleri özgürleştirerek faşistlerin baskıcı politikalarından koruduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca konuşmalar sırasında, Türk azınlığın temsilcilerinin istemesi durumunda, kanunların elverdiği ölçüde, Türklerin hak ve özgürlüklerinin genişletilebileceği dile getirilmiştir. Bununla beraber Türk delegelerinden, Vatan Cephesi'nin birliğini sağlamak amacıyla, bu cepheye bağlı Türk komiteleri oluşturmaları istenmiştir.

Bu istekler doğrultusunda, Türkler kültürel bazda bazı dernekler kurmuşlardır. Fakat Vatan Cephesi ve Genç İşçi Birliğine katılma konusunda bu dernek ve kuruluşlar direniş gösterince, gerginlik yaşanmıştır. Bunun üzerine Bulgar Komünist Partisi (BKP), bir bildiri yayınlamış ve Türklerden ayrı dernekler kurmalarını istemiştir. Mevcut olanlarının da, Vatan Cephesi'nin kontrolü altına alınması kararlaştırılmıştır (Yalimov, 2002: 285).

Tüm bu yaşananların yanında, yeni oluşturulan Bulgar Parlamentosu da, Bulgarlar arasında Türklere yönelik olan önyargıları silememiştir. Vatan Cephesi, iktidara gelip Sosyalist rejimin temellerini tesis ederken, kendi egemenliğini küçük halk kitleleri arasında yaymaya çalışmıştır. (Bu konuda bazı spekülasyonlar mevcuttur. Bazı yazarlar, sosyalist rejimin, Bulgaristan'da halkın isteği ile tesis edildiğini öne sürerken; bazıları da, bunun tepeden inme bir rejim olduğunu savunmuştur. Birinci grup, halkın Sovyet ilerleyişi karşısında direnmeyip Sovyet askerlerine yardım etmesini; ikinci grup da, özellikle Vatan Cephesi'nin insanları birleştirmeye yönelik politikalarını görüşlerini desteklemek için kullanmıştır.) Esasen köylerde mevcut olan Bulgar Çiftçileri Milli Birliği (BZNS) yanlıları, Vatan Cephesinin politikalarına karşı büyük bir tehdit olarak görülmüştür. Bu kişilerin sempatisini kazanmak isteyen Vatan Cephesi, Türkçe Işık Gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Bir çok reformun yapılmasından memnun olan Türkler Vatan Cephesi için canla başla çalışmaya başlamışlardır (Büchschütz, 2000: 98).

2. Ödün Verme ve Türklere Zorunlu Göç Politikası

Yeni hükümet, Türkleri yanına çekebilmek için birçok yerde ödünler vermiş ve kanunlarda Türklerin sosyal ve idari hayata katılımını kısıtlayıcı önlemleri kaldırmıştır. Türk kadınlarının erkeklerle

birlikte her kesimde eşit bir şekilde yer alması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Aslında bu dönemde, Bulgarlar arasındaki aile ilişkilerinin de çağdaş temellere dayandığı söylenemezdi. Çünkü Georgi Dimitrov, yaptığı konuşmalarda, özellikle bazı bölgelerdeki Bulgar erkeklerinin Osmanlı'dan kalma aile özelliklerini sürdürdüklerini belirtmiştir. Bu durumun çağdaş Bulgar devletine uymadığını beyan etmiştir. Bunun yanında Sosyalist Düzene geçişle ilgili yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1946 yılında kabul edilen toprak reformu, Türklerin sosyalist cephenin yanında yer alması için atılmış en büyük adım olmuştur. Bulgar belgelerine göre daha önce toprak sahibi olmayan yaklaşık 45.000 kişiye, toprak reformu ile birlikte, çalışabilmeleri ve çiftlik kurabilmeleri amacıyla toprak verilmiştir. Tüm bunların en önemli sonucu da, verilen ödümlerle beraber Komünist Parti'ye üye olan Türklerin sayısında artış olmasıdır (Büchsenschütz, 2000: 127).

Vatan Cephesi'nin 1946'daki seçimlerden zaferle çıkması sonucu, Bulgaristan'daki Türkler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu durum, 1947'deki yeni anayasayla, köklü bir hal almıştır. Türkler arasında BKP'nin Çiftçi Birliği ile savaştığına yönelik duyular yayılırken, Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki belediyelerde Çiftçi Birliği'nin üyelerine yönelik yapılan temizlik hareketi Türkleri rahatsız etmiştir. Komünist Parti, Türklerin bu tepkilerine karşı kayıtsız kalmamış ve bu durumu konuşmak üzere 1948'de toplanmıştır. Bu toplantıda Georgi Dimitrov, Müslüman alimlerin Türkler arasında milliyetçi propagandalar gerçekleştirdiğinden yakınmıştır. Dimitrov'u asıl endişelendiren konu, ülkenin güney sınırlarına yerleşik olan ve Bulgar asıllı olmayan bir topluluğun varlığı olmuştur. Bununla birlikte, ulusal güvenlik de, ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu soruna çözüm bulmak amacıyla, Dimitrov, kendi formülünü geliştirmiştir: Türkler sınır bölgelerinden taşınmalı ve yerlerine Bulgarların yerleştirilmesi kabul edilmiştir (BKP Politbüro Toplantısı, 18 Ağustos 1949 Kararları). Bu bağlamda bir çok sınır boylarındaki köylerden alınarak ülkenin iç kesimlerine göçe zorlanmıştır.

Komünist Parti'nin kendi içerisindeki tartışmalarda, bazen milliyetçi, bazen de hümanist fikirler öne çıkmıştır. Bu tartışmaların devam ettiği sırada Türkiye'ye giriş için vize talebinde bulunan Türklerin sayısı da artmıştır. Türkiye'ye gitmek için dilekçe veren Türklerin sayısındaki artış Komünist Parti'yi endişelendirmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Komünist Parti, Dobri Terpeşev adlı üyesini, gelişmeleri yakından izlemesi ve göçün altında yatan gerçek nedenleri bulması için görevlendirmiştir. Terpeşev'in hazırladığı raporda yer alan bilgilere göre; Türklerin arasında göç edenlerin sayısının artması, sınırın yasa dışı yollarla aşılması sorununu da beraberinde getirirken, göçün asıl nedeninin devletin yürüttüğü sosyalist politikalar kapsamında arazilerin kamulaştırılması ve getirilen kısıtlamalardan duyulan endişeler olduğu vurgulanmıştır (Büchsenschütz, 2000: 129).

Bu rapora dayanarak, Politbüro, Ağustos 1949'daki toplantısında önemli sonuçlar doğurabilecek kararlar almıştır. BKP'nin aldığı kararda, ülkede kalmak istemeyen Türklerden göç etmeleri istenmiştir. Belgede, ayrıca Türkiye'nin bu kişileri kabul etmemesi durumunda alınacak önlemlere de yer verilmiştir. Bundan sonra Türklerin Bulgaristan'ın kuzeyine yerleşmeleri süreci başlamıştır. Ayrıca göç nedeniyle çıkabilecek ekonomik sorunların çözümüne de, belgede yer verilmiştir. Bu amaçla, Türklerin göç etmesi sonucu tarlalarda kalabilecek tütünün toplanması için Bulgar işçiler aranmıştır. Türkler arasında etnik bilinci uyandırıcı hareketlerde bulunan kişilerin her şekilde sınır dışı edileceği bir kez daha vurgulanmıştır. Çiftçi Birliği'nin liderlerini öldürerek bu cepheden gelebilecek çatlak sesleri engelleyen Politbüro, basında Türkiye'deki yaşam koşullarının kötülüğünden bahseden haberlere yer verilmesini istemiştir. Bu suretle, Türkler arasındaki rejim aleyhtarlığı önlenmek istenmiştir (BKP Politbüro Toplantısı 28 Temmuz 1949 Kararları).

250.000 Türk'ün Bulgaristan'dan ayrılmak istediği haberi, Bulgar basınında Türkiye'ye yönelik bir protesto notası şeklinde yayınlanırken, durum dolaylı yollardan Türkiye'ye bildirilmiştir. Ağustos 1950 ile 1951'in sonlarına doğru, yaklaşık 155.000 kişi Türkiye'ye gitmek amacıyla Bulgaristan'ı terk etmiştir (Şimşir, 1986: 218). Bu kişilerin büyük çoğunluğu Türk olmakla birlikte, aralarında Pomakların ve Çingenerin varlığından bahsetmek de mümkündür. BKP'nin göç sonrası Türkler arasındaki huzursuzluğu sona erdirebileceği, üç bölümlük bir önlemler paketi çıkarılmıştır: İlk olarak, Türklerin politik alanda daha iyi temsil edilmelerini sağlamak amacıyla bazı organizasyonel değişikliklerin yapılması kararlaştırılmıştır. BKP Komiteleri ve Gençlik Sendikalarıyla Vatan Cephesi'nin, Milli Meclis'e Türk azınlığın katılımını teşvik etmesi istenmiştir. İkincisi, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti ile, kültür ve gelişme temelli işbirliğinin artırılmasıdır. Aslında Azerbaycan ile işbirliği, yeni eğitim politikasının bir yansıması olarak görülmüştür. İlk defa Türklerle üniversiteye giriş ve burs konularında imtiyazlar verilmiştir (Büchsenschütz, 2000: 136). Bu ayrıcalıklar, anayasa hükümlerine göre verilmiştir. Çünkü 1947 Anayasası'nın 79. maddesine göre, Türkler ve diğer gruplar 'Ulusal Azınlıklar' statüsüne kavuşmuştur. Bu hak, objektif olarak tüm azınlıklara tanınmasına rağmen, Türkler haricindeki diğer gruplar olan Pomaklar ve Çingenerler bu haktan yararlanamamışlardır.

Türklere yönelik yapılan reformlar Komünist Parti içerisinde hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Çünkü, Türklerin kendilerine özel okullar, tiyatrolar vb. açması, Türk azınlığın eğitim durumunun kontenjan sistemiyle güvence altına alınmak istenmesi, Politbüro'nun istediği sonuçları vermemiştir. Mamafih Türkler arasında etnik bilinç artmıştır ve bu şekilde Türklerin Bulgar nüfusu içinde erimeleri zorlaşmıştır.

1956'da, Todor Jivkov'un iktidara gelmesi ile birlikte, Komünist Parti'nin azınlık politikası değişikliğe uğramıştır. Özellikle Türkler bu durumdan olumsuz olarak etkilenmişlerdir. BKP'nin Nisan 1956'daki toplantısında aldığı kararlar azınlık haklarının durumuyla ilgili bir dönüm noktası olmuştur. Türk azınlığın Bulgar toplumuna entegre edilmesine yönelik alınan kararlar arazi kamulaştırmalarının sekteye uğrayabileceği korkusuyla hemen kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

1956 yılında, Bulgarca'nın okullarda okutulması ile ilgili sıkı tedbirler alınmıştır. Türkler arasında da Bulgarca'nın iyi öğretilmesine özen gösterilmesi istenmiştir. Bunların nedenini hükümet; mezuniyet sonrası Türklerin kamu kurum ve kuruluşlarında daha iyi mevkilerde iş bulmasını kolaylaştırma olarak açıklamıştır. Bu sırada Komünist Parti, milli birleşmenin önündeki engel olan sosyal farklılıkların giderilmesi faktörünü ileri sürmüştür. Dil birliğinin, sosyal ve ekonomik farkları gidermekte bir araç olduğu düşünülmüştür. Kanunlarla, Türk kökenli öğretmenlerin Bulgarca bilgilerini geliştirmelerini zorunlu hale getirmiştir. Yine Komünist Parti'nin zorlamalarıyla, okullarda Türkçe aleyhine düzenlemelere gidilmiştir. İlk olarak Türkçe zorunlu dil olmaktan çıkarılmış, daha sonra da seçmeli bir dil haline getirilmiştir. Bazı gazete ve dergilerin hem Türkçe hem de Bulgarca yayınlanmaları istenmiştir (Baev & Kotev, 1994: 26). Bunun sebebini, hükümet, Türkler arasındaki genç ve yaşlı kesimi gelişmelerden haberdar etmek olarak açıklamıştır.

Yine bu dönemdeki kısıtlamalar, sadece Türk dili, okul hayatı ve gazetelerle sınırlı kalmayarak, Türkler dini alandaki faaliyetlerine de yayılmıştır. Komünist Parti, getirdiği anayasal değişikliklerle müftü ve imam atamalarını kendi tekeli altına almıştır. 1960 yılından sonra yeni görev alanlarının belirlenmesi ile birlikte, Müslüman din adamlarının sayısında ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Böylece, Türklerin etnik bilincinin yok edilmesi yönünde önemli bir adım daha atılmıştır (Büchschütz, 2000: 136). Tüm bunlar, Todor Jivkov iktidarının güçlenmesi ile birlikte daha da vahim bir hal almıştır. Bu baskıcı yöntemlerin egemen olması ile birlikte, Türkler Bulgaristan'ı terk etme konusunda daha çok istekli olmuştur. Bilal Şimşir'in Türk arşivlerine dayanarak verdiği bilgiye göre, Eylül 1963'ten Mart 1964'e kadar 380.000'in üzerinde Türk, Bulgaristan'daki Türk temsilciliklerine, Türkiye'ye göç etme isteklerini belirten dilekçeler vermiştir (Şimşir, 1986: 268). Komünist Parti, problemle çok yakından ilgilenerek durumu tartışmış ve neticede Bulgar yönetimi, Türklerin, diplomatik temsilciliklere girişini yasaklayan bir karar almıştır.

1960'lı yıllarda özellikle Türklerin yaşadığı kırsal bölgelerdeki az gelişmişliği önlemeye yönelik bazı reformlar yapılmıştır. Fakat bu reformlar da Türkleri memnun etmemiştir. Alınan bu önlemler göç sorununa çözüm bulamamış ve Politbüro toplantıları ile Devlet yönetiminin aldığı kararlar çatışmıştır. Çünkü, Komünist Parti, bir yandan göç konusundan "Bulgar Türkleri'nin Bulgar milletinin ayrılmaz bir parçasını oluşturdukları" gerekçesiyle söz edilemeyeceğini belirtirken, öbür taraftan devlet yönetimi 60'lı yılların ortalarından itibaren yeni bir göç anlaşmasının yapılması yönünde Türkiye ile müzakereler yapmıştır. Türk hükümetinin, Bulgar hükümetine göçü düzenlemesi yönünde baskı yaptığına yönelik bazı tezler mevcuttur. Bununla birlikte, bazı yazarlar, ekonomik sorunlar nedeniyle Türkiye'nin yeni bir kitlesel göçe karşı çıktığını belirtmiştir. Nihayet sözü edilen anlaşma, 22 Mart 1968'de Todor Jivkov'un Türkiye ziyareti sırasında iki ülke dışişleri bakanları Çağlayangil ve Başev tarafından imzalanmıştır (Şimşir, 1986: 324-327). Anlaşma, 19 Ağustos 1969'da yürürlüğe girmiştir. Yeni göç anlaşması, 1950 ve 1951'deki göçler sırasında ayrılmış ailelerin birleştirilmesini öngörmüş ve 1978'e kadar geçerli olmuştur.

Bu göç anlaşmasının yapılmasının ardından, Komünist Parti'nin Türk azınlığına ilişkin ilerideki politikası da belirlenmeye çalışılmıştır. Politbüro toplantılarında, geride kalan Türklerin asimile edilmesi yönünde ilginç öneriler dile getirilmiştir. Bu önerilerden birisi de, Türklerin Bulgarlarla evlilik yapması ve bu yolla asimilasyonun desteklenmesidir. Tartışmaya sunulan bu fikir, diğer Politbüro üyeleri tarafından da benimsenerek Türk-Bulgar karma evliliklerinin desteklenmesi istenmiştir. Ayrıca, Müslüman din alimlerinden bir kesimin Komünist Parti saflarına çekilerek devlet lehine propaganda yapmaları gibi bir görüş te kabul görmüştür. Parti Genel Başkanı Todor Jivkov ise, Türklerden entelektüel kişilerin kamu kurum ve kuruluşlarına alınarak ve önemli makamlara getirilerek, bu kişiler aracılığıyla Bulgarlaştırma kampanyasına hız verilmesini düşünmüştür (Todor Jivkov'un 28 Aralık 1967 tarihli BKP Merkez Komitesi'nde yaptığı konuşma). Kısaca, Türkler, bir yandan göç ederlerken, diğer taraftan Politbüro geride kalanları asimile etmeye çalışmıştır. Bu nedenle, teknolojinin tüm ülke topraklarında eşit dağılımı ve ekonominin merkezileşmesine Komünist Parti büyük önem vermiştir. Fakat bu gelişmelerin ileriki safhalarında, gerilemelerin olduğu görülmüştür.

2.1. Komünist Parti Döneminde Bulgaristan'daki Türklerin Göç Hareketleri

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ve Vatan Cephesi'nin iktidarı ele almasıyla birlikte Türklerin Türkiye'ye yönelik göçleri hız kazanmıştır. Komünistlerin dini ve sosyal içerikli düzenlemelerinden tedirgin olan Türkler, tek çareyi Türkiye'ye gitmekte bulmuşlardır. 1950'lere kadar Türkiye'ye kaçan Türkler, sınırı kaçak geçtikleri için, Bulgaristan, sınır ihlali konusunda Türkiye'yi uyarmıştır. Bundaki asıl amaç da, Türklerin bu şekilde Türkiye'ye gitmesini engellemek ve ülkenin iç durumu hakkında Türk hükümetine bilgi verilmesinin önüne geçmek olmuştur.

Komünist Bulgar yönetimi, eski rejime hizmet etmiş birçok Müslüman din alimini tutuklamış veya idam etmiştir. 1948 yılında Nüvvab okulundaki (dini eğitimin verildiği bir orta öğretim kurumu) en ünlü öğretmenlerden birisi olan Osman Kılıç'ı, polis, öğrencilerini casusluk faaliyetleri yürüten organizasyonlar kurma yönünde teşvik ettiği gerekçesiyle tutuklamıştır. Bu konuyla ilgili Şumen'de devam eden sürecin sonunda Osman Kılıç, idam cezasıyla cezalandırılmıştır. 1949 yılında, bu tür faaliyetlerin Ruse gibi bazı şehirlerde de meydana gelmesi ve sonuçta bir çok din adamının hapse düşmesi, Müslümanlar arasında telaşa ve güvensizlik duygusuna yol açmıştır (Yalimov, 2002: 311).

1950 yılında Bulgaristan'daki kamulaştırma politikalarından rahatsız olan Türkler, açık bir şekilde Türkiye'ye gitmek istediklerini bildirmişlerdir. Daha önce de söz ettiğimiz üzere Bulgaristan, Türkiye'nin Sofya'daki Büyükelçisini dışişleri bakanlığına çağırarak verdiği bir nota ile, Bulgaristan'daki 250.000 Türkün Türkiye'ye göç etmek istediğini belirtmiştir (Ivanova, 2002: 62-63). Türkiye de, notaya verdiği cevapta, Bulgaristan'ın uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak kitlesel bir göç hareketi düzenlemeye çalıştığını dile getirmiştir. Ayrıca, Ankara, 1925 tarihli Dostluk ve İşbirliği Anlaşması uyarınca, böyle bir göçün düzenlenemeyeceğini söylemiştir. Fakat bunlar olurken Bulgaristan, göçmenleri sınıra yığmaya başlamıştır. Göçle ilgili herhangi bir anlaşma ortada yokken Bulgaristan'ın bu tavrı, Türkiye'yi endişeye sevk etmiştir. Karşılıklı olarak iki ülke birbirlerine protesto notaları göndermişlerdir. Önceden yapılan anlaşmalar çerçevesinde Türkiye, Bulgaristan'dan gelecek soydaşlarına Bulgar hükümetinin pasaport vermesini istemiştir. Göç sırasında Bulgaristan'ın çingenelere de pasaport verdiğini ve bu pasaportlarla çingenelerin de Türkiye'ye göç ettirildiğini belirten Türkiye, sınır kapılarını kapatmıştır. Kış aylarının da gelmesiyle, sınıra yerleştirilen Türkler güç koşullar altında hayatlarını sürdürmüşlerdir. Sınır kapılarının tekrar açılmasıyla birlikte, Bulgaristan'daki Türklerin yaklaşık dörtte birini oluşturan 155.000 kadar Türk, Bulgaristan'ı terk etmiştir (Büchschütz, 2000: 170).

Bu göçler sırasında Sovyetler'in tutumuna gelince; 1951 yılına kadar, Bulgaristan'ın Türk azınlığından tamamen kurtulmasını isteyen Stalin, 1951'den sonra bu politikasını değiştirmiştir. Sovyetler, Bulgaristan'daki Türk azınlıkla ilgili farklı bir düşünce içerisine girmiştir. Bundan sonra Sovyetlerin Bulgar yöneticilerden isteği, Türklerden kurtulmaları değil, tam tersine bu azınlığın "sosyalist düşünce" temelinde eğitilmesi olmuştur. Bu durum, Sovyetlerin Bulgaristan'daki Türk azınlığını, Türkiye'yi yanlarına çekmek amacıyla kullanmak istemesi ve bu şekilde, Türkiye'nin Batı yanlısı politika izlemesine ve NATO üyeliğine engel olunması şeklinde açıklanmıştır (Petkova, 2002: 45). Bulgaristan'dan gelecek Türklerin komünist eğitim sistemine göre yetişmesi ve oradaki hayat standardına alışmaları onların Türkiye'ye göç ettiklerinde bu alışkanlıkları da yanında taşıyacakları inancını yaratmıştır. Yani Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç ettirilmesi bir nevi rejim ihrac yöntemi olarak görülmüştür.

"Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmiş Türk Soylu Bulgar Vatandaşlarının Göç Etmesine Yönelik Anlaşma", 22 Mart 1968'de Todor Jivkov'un Türkiye ziyareti sırasında imzalanmıştır. Anlaşma, 19 Ağustos 1969'da yürürlüğe girmiştir. Anlaşma, eşleri, anne-babaları, büyük baba ve büyük anneleri, eşleriyle birlikte çocukları ve torunları, evlenmemiş erkek ve kız kardeşleri, ölmüş olan erkek ve kız kardeşlerin çocuklarını kapsamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1968). Fakat göç anlaşmasında, halledilmesi gereken daha önemli sorunlar da mevcuttu. Bunlar da, göç edenlerin mülkiyetlerinin tasfiye edilmesi, emekli maaşları ve sosyal güvenceleri gibi sorunlardı. Bulgar Hükümeti, ülkeden ayrılacak olan Türklerin yüksek miktarlarda para ile Türkiye'ye göç etmelerini önlemeye çalışmıştır. Bu suretle Türklerin ülke dışına para çıkarmaları yasaklanmakla beraber, yanlarına mücevher ve Bulgaristan'da üretilmiş olmak kaydıyla bazı mallar almalarına izin verilmiştir. Ancak tam da burada, yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Çünkü, hangi tür malların geçişine izin verileceğine dair anlaşmada bir hüküm yer almamıştır. Bu nedenle, Türk-Bulgar sınırında göç edenlerin mallarına el koyma yüzünden bir dizi olay yaşanmıştır (Büchschütz, 2000: 143).

1970'lerin ilk yarısına kadar, göç hareketi iyi bir şekilde ilerlemiştir. Türkiye, kendi adına büyük finansal yükümlülöklere girmiş, göç edenlerin Türkiye'de bulunan akrabaları da onların geçimine yardım etmiştir. 1970'lerin ikinci yarısına doğru Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunlar daha çok Türkün göçmen olarak alınmasını engellemiştir. Bununla beraber, Türkiye'nin imzaladığı 1951 tarihli BM Mülteciler Sözleşmesi nedeniyle, Türkiye, Türk kökenli mültecilerin finansmanını üstlenmeye devam etmiştir. Ekonomik sıkıntılarının başlaması ve Türkiye'ye gelen Türk sayısında azalmaların olması, Bulgaristan'ı harekete geçirmiştir. Çünkü, anlaşmanın 1978'e kadar geçerli oluşu sebebiyle, kalan sürede çok az Türkün

göç edebileceği düşünülmüştür. Bulgar Hükümeti, sık sık Türkiye'yi vize işlemlerinin erken sonuçlandırılması için önlemler alması yönünde uyarmıştır. Türkiye, Bulgaristan'ın açıklamalarına yanıt olarak, Bulgar Hükümetinin göç anlaşmasının sona ermesinden sonra da kitlesel göçe sıcak baktığını belirtmiştir. 10 yıl gibi bir süre içerisinde, yaklaşık 130.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Yalımov, 2002: 352). Bu sayı, Bulgar kamuoyunda ancak 1980'lerde yayınlanmıştır. Bunun nedeni de, Türkiye ile yapılan Türklerin isimlerinin değiştirilmesine yönelik tartışmalardır.

3. 1980 Yılı İtibariyle Bulgaristan'ın Ülkedeki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikaları

1945 ve özellikle ülkede komünizmin tam olarak tesis edildiği tarih olan 1948'den sonra, Bulgaristan Türklerinin durumu çok daha vahim bir hal almaya başlamıştır. Komünist Partinin iktidara gelmesi, ana dilde eğitim, dini vecibeleri yerine getirme hakkı gibi temel değerleri kesintiye uğratmıştır. 1968-1978 yılları arasında gerçekleşen akraba göçü ile birlikte Bulgaristan'daki Türklerin sayısı ciddi bir şekilde azaltılmış ve entegre olmak istemeyenler göçle tehdit edilmeye başlanmıştır.

1980 sonrası dönemde, dini alandaki baskılar hissedilir derecede artmıştır. Çünkü komünizmde, "din değil, ideolojinin kendisi bir tapınma aracı olarak görülmüştür". Bu nedenle de dinin toplumsal hayattaki ağırlığının azaltılmasına yönelik ciddi bir propaganda yürütülmüştür. Sosyalist bir devleti inşa edebilmek için, önce sosyalist bir millet oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu "sosyalist milleti" meydana getirmenin önündeki en büyük engel olarak da Türkler görülmüştür. Bulgaristan Türklerinin dini inançlarının güçlü oluşu ve özellikle Türkler arasında yüzyıllardan beri var olan bazı geleneklerin devam ettirilmesi komünistleri endişelendirmiştir. Böylece sosyalist bir millet oluşturma amacı güden BKP'nin Türkleri Bulgarlaştırma politikası kabul görmüştür.

1980'lere gelindiğinde bu asimilasyon projesinin ne şekilde uygulanacağına yönelik ayrıntılar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Pomaklar üzerinde başarıyla uygulanan Bulgarlaştırma ve isim değişikliği politikası, Türkler üzerinde de denenmeye çalışılmıştır. 1980'li yılların bir diğer önemi de Türklerle ilgili nüfus kayıt bilgilerinin tutulma şekli olmuştur. 1980'e kadar Bulgaristan'daki kütüklerde Türklerin soyu hanesinde Türk yazarken, 1980'de çıkarılan bir kanunla bu kimlik bildirim alanının boş bırakılması kabul edilmiştir. Yani 1980'den sonra doğan her kişinin aile kütüğündeki milliyeti kısmı boş bırakılmıştır.

Jivkov Yönetimi, özellikle Türklerin durumunu dışa açıklamakta kurnazca davranmış ve Dünya kamuoyu ile Türkiye'yi 1985'e kadar oyalamıştır. 1979 yılından itibaren asimilasyon politikaları ilerleme safhasında olmasına rağmen, dışarıya bilgi sızdırılmamıştır. 1988 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı raporda, Bulgaristan'ın ülkesindeki Türklere zorunlu iskan politikası uyguladığı belirtilmiştir. Türklerin, yaşadıkları bölgelerden daha az sayıda Türkün yaşadığı yörelere zoraki iskana tabi tutulduğu raporda dile getirilmiştir (Kamil, 1989: 71). Türkiye de, günün koşullarında, bir Amerikan-Sovyet çatışmasına yol açmamak için Bulgaristan üzerinde sert bir politika uygulayamamıştır.

1984'te, Bulgar Parlamentosu'nda kabul edilen bir kararla, Türklerin isim değişikliğine tabi tutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca umuma açık yerlerde Türkçe konuşulması yasaklanmış, konuşanlara da 5 Leva (dönemin döviz kuruyla 5 Amerikan Dolarına eşittir) gibi bir para cezası öngörülmüştür (Uyanış Süreci'nin Gerçekleri, 2003: 10-15). Aslında Bulgarlaştırma kampanyası için, önceden harekete geçilmiş ve pilot bölgeler belirlenerek halkın vereceği tepki ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, 1982'de bazı köylere dilekçeler yollanarak isim değiştirilme ve Bulgarlaştırma kampanyasının yasal temellere dayandığı kanıtlanmak istenmiştir. 1985'te daha da ileri gidilerek, toplu yerlerde ve işyerlerinde Türkçe'nin kullanılması yasaklanmış, adını değiştirdiğine dair belgeyi ibraz etmeyen şahıslar işyerlerinde bırakılmamış, bunun yanında idari hizmetlerin ve doktor vizitelerinin de aynı yöntemle yapılacağı belirtilmiştir (Kamil, 1989: 61-62).

Bulgaristan'ın yeniden büyük bir devlet olması için gerçekleştirilen bu asimilasyon süreci ve isim değiştirme işlemine Bulgar siyaset ve akademi dünyası "uyanış süreci" adını vermiştir. Türklerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesini takip eden süreçte Türk isimleriyle verilen pasaport ve ehliyet gibi tüm belgeler iptal edilip yakılmıştır (Maeva, 2006: 30-31). Tüm bu olaylar Aralık 1984 ve Şubat 1985 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İki-üç ay gibi bir zamanda bir milyona yakın Türkün isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir.

4. Türklerin Dini Faaliyetleri ve Bulgaristan Yönetimi

1985 yılı ile birlikte, Bulgaristan'ın Yunanistan ve Türkiye sınırındaki Türk köylerine baskınlar yapılarak yetişkinlere zorla Bulgar isimleri verilmiştir. Bu baskınlar gününce tekrarlanmıştır. Köylerdeki yetişkin nüfus, baskının yapılacağını haber alır almaz Yunanistan sınırına kaçmış veya sınır boylarındaki dağlara ve kanallara gizlenmiştir. Kaçabilme ve kamusal işlem yapabilme yeteneğine sahip olmayan yaşlı ve çocuklar ise bu baskınların yapıldığı sırada evlerine kapanıp kapılarını kilitleyerek korunmuşlardır. Özellikle Kurban bayramlarında köylere yapılan baskınlar sıklaşmıştır. Müslümanların dinlerine bağlılık göstergesi olarak görülen kurban kesimi, hükümeti rahatsız etmiştir. Vatan Cephesi'nin Razgrad Bölge Komitesi 1980 yılında, bölgedeki halkın % 42.1'inin isim değiştirme ve yeni düzene uyum konusunda sorun

çıkardığını belirtmiştir. Müslümanların (Türklerin) evlenme, doğum, ölüm, önemli bayramlarda ve sünnet törenlerinde kendi adetlerine göre olan davranış biçimlerinden rahatsızlık duyulmuştur (Büchenschütz, 2000: 140). Türklerin isimleri değiştirilmiş olsa bile dini vecibeleri ve adetlerini yerine getirmelerinin onların tam olarak asimile olmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Komünist Parti'nin toplantılarında Bulgaristan'daki Türklerden sürekli olarak Müslümanlar diye bahsedilmekle beraber, bazen de "zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" deyimini kullanılmaya başlanmıştır (Nisan 1985 BKP Merkez Politbüro toplantısı).

Türlere yönelik kısıtlamalara şeker bayramında da rastlanmıştır. Okulda çalışan, çoğunluğu Bulgar ve Pomak kökenli öğretmenler, köylere gelip okulda çocuklar arasından kimlerin şeker topladığını gözleyip daha sonra bu çocuğun ailesine ait bilgileri devlete vermiştir. Türklerin cenazelerini bile İslami geleneklere göre defnetmelerine izin verilmemiştir. Dini törenler ve diğer kutlamaların insanları bir araya getirerek onların kimliklerini hatırlamalarına vesile olduğu kabul edilmiş ve bu tür törenlerin düzenlenmesi engellenmiştir. 19 Haziran 1984'te, Komünist Parti Merkez Komitesi, Bakanlar Kurulunun İslami hareketleri sınırlaması ve yeni cami inşa edilmesine yönelik bazı yasaklar getirmesi kararlaştırılmıştır (Büchenschütz, 2000: 140-143). Bu yasakların önce Türklüğü sileceği ve daha sonra da Türklerin milli kimliğinin zayıflatılması planlanmıştır.

5. Türklerin Nüfusunun Hızlı Artması ve Büyük Göç

Asimilasyona ve uyanış sürecine yönelik ilk başta tepkisiz kalan Türkler zamanla bunu protesto gösterilerine dönüştürmüştür. Türklerin, Pomaklar gibi, Bulgar nüfusunun içinde eritilememesinin yanında diğer önemli bir problem de, Türk nüfusunun hızlı bir şekilde çoğalması olmuştur. 1951, 1957, 1969, 1978'deki göçlere rağmen Türklerin sayısı Bulgar nüfusa oranla ciddi bir artış gerçekleştirmiştir. Bulgar belgelerine göre, Türklerin sayısının ülke nüfusunun %10'una ulaşması tehlikeli bir sonuç olarak görülmüştür. Önceki yıllarda, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 1989'a kadar, 280.000'i bulmuştur. Bu kişilerin göç etmesi, Bulgaristan ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Türklerin büyük bir çoğunluğu tarımla uğraşması ve Bulgaristan ekonomisinin de büyük ölçüde tarıma dayalı olması, bazı ekonomik sıkıntılara yol açmıştır. Bu göçlerle birlikte, ülke ekonomisi bir daralma dönemine girmiştir. Bu kötü gidişatı önceden gören Jivkov Yönetimi, göç etme amacıyla hazırlık yapan Türklere şöyle seslenmiştir: "Anadolu'ya, Kürdistan'a gidip ne yapacaksınız? Oralar çöl, buradaki verimli toprakları orada bulamazsınız. Bulgaristan sizin ebedi yurdunuzdur" (16 Haziran 1989 tarihli BKP Merkez Komitesi toplantısı). Bu beyanlar, Türkler tarafından ciddiye alınmamakla birlikte geri tepen Bulgarlaştırma kampanyasının son sloganları olmuştur. Çünkü isim değiştirme politikasından memnun olmayan Türkler hoşnutsuzluklarını Türkiye'ye göç etme isteği ile belirtmişlerdir.

Tüm bunların yanında, Jivkov yönetimi, ülkedeki Türklerin Türkiye, NATO ve ABD tarafından kendi içişlerine müdahale aracı olarak kullanılabileceğini düşünmüştür. Bulgaristan'daki Türklerin isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmek ABD, Türkiye ve NATO'nun Bulgar zulmüne müdahalesine set çekmek anlamını taşımıştır. Çünkü bu yolla, "Bulgaristan'da Türk yok, onlar Müslüman Bulgarlar" tezini savunmanın önü açılmıştır. İsim değiştirme süreci de ülkedeki "Müslümanların" gönüllü bir işlemi olarak gösterilip, tüm bunların Bulgaristan'ın iç işlerine girdiği tezi öne sürülmüştür. 1975 Helsinki Nihai Senedi'nde ülkelerin içişlerine müdahale yasaklanmıştı. Bulgaristan ve Türkiye de, bu anlaşmaya imza koymuşlardı (Baev & Kotev, 1994: 56-57). Yine 1980'lerde temeli atılan bir işlem olan kütüklere milliyet ibaresini yazmama kararı da, uluslar arası arenaya ve Türkiye'nin karşısına sağlam kanıtlarla çıkmak isteyen Bulgaristan'ın farklı bir taktiği olmuştur.

Büyük şehirlerde ve Bulgaristan'ın güneyinde gösteriler artarken, Komünist Parti ve Hükümet, Türklerin Bulgar nüfus içinde eritilemeyeceğine kanaat getirerek Türklere uluslararası dolaşım olanağı sağlayan kırmızı pasaportları vermişlerdir. Ardından, birçok Türk için sınır dışı kararı verilmiş ve bu kişilerin ülkeyi mümkün olan en kısa zamanda terk etmesi istenmiştir. Komünist Parti, bir yandan bu göçlerin yaratacağı ekonomik sıkıntıları düşünmüş, bir yandan da var olan ekonomik problemlere çözüm bulmakta aciz kalmıştır. Buna rağmen, ülke dışına çıkan Türklerin sayısı belirlenmeye çalışılarak, kalanlar üzerinde Bulgarlaştırma işleminin başarılı olunmasına çalışılmış; asimilasyon kampanyasının ilerisini belirlemek amacıyla, Ekim 1989'da bir belge kabul edilmiştir. Bu belgede, Bulgaristan'da farklı dini ve kültürel çevrelerden kişilerin yaşadığı kabul edilmekle beraber, bu kişilerin arasında büyük oranda Müslümanlaştırılmış ve Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğu belirtilmiştir (25 Ekim 1989 tarihli BKP Merkez Komitesi toplantısı). Ülkede farklı dini ve kültürel çevrelerin yaşadığı kabul edilmekle beraber, "etnik" kelimesinin kullanılmasından kaçınılmıştır. Bir yandan Türklükle ilgili çalışmalar yapan ve Türklüğü savunanlar sınırdışı edilerek cezalandırılırken, diğer taraftan Bulgaristan'da kalacak Türklerin asimile edilmesine yönelik uygulamaların devam etmesi planlanmıştır.

Düzenlenen farklı Politbüro toplantılarında, bu konuda çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Türklerin İslam dininden soyutlanarak asimile edilmesi konusundaki bir görüş, Jivkov tarafından Politbüro

toplantısında şöyle dile getirilmiştir: “Bugün, bu sorun geçmişte halledilemeyen konuların mirasıdır. Biz Türklerle ilgili sorunu çözdük. Ancak kararlı bir adım atılmış oldu. 15-20 yıl sonra bunlar da unutulacak. Bundan sonra onların dinine yönelik olarak harekete geçmeliyiz. Şu an bizim tarafımızda olan hocaları, onların dini cemaatlerinin başkanları olmaları yönünde teşvik etmeliyiz. Birkaç yıl sonra İslam’a karşı çok ciddi adımlar atmalıyız. Okullarda da bu konuda bir dersin konulması gerekir. Türkler arasında soy ve aile açısından öyle özellikler mevcut ki, aileyi çabucak bir araya getiriyorlar. Bir Türk nereye gitse, ailesine geri dönüp yine çocuk sahibi oluyor. Bu özelliklerini yok etmemeliyiz. Ancak sürekli olarak onların İslam dininden uzaklaşmalarını sağlamak için çalışmalıyız” (25 Ekim 1989 tarihli BKP Merkez Komitesi toplantısı).

Bulgaristan’daki Bulgarlaştırma olaylarının duyulması sonucunda, birçok batılı gazeteci, ülkeye gelip olayları yakından takip etmek istemiştir. Ancak Bulgaristan’ın yurt dışındaki temsilcilikleri, bazı basın mensuplarına vize vermemenin yanında, bazılarının da vize işlemlerini kasten yavaşlatmıştır. Bulgaristan’a gelmeyi başaranlara da, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere giriş konusunda zorluklar çıkarılmıştır. Tüm bunlar Jivkov Yönetimini endişelendirmiştir. İsim değişikliğine yönelik 1988 ve 1989’daki ayaklanmalar nedeniyle, Komünist Parti, sık sık toplantılar düzenlemiştir. Devlet Başkanı Jivkov da, televizyonlarda açıklamalar yaparak Bulgar milliyetçiliği duygularını aşılama çalışmıştır. Lakin olayların şiddetlenerek artması sonucu, Politbüro toplantılarında sınır dışı etme vb. yollar gündeme gelmiştir. Bu amaçla, başlangıçta 200 ile 300 bin Türkün göçe zorlanması kabul edilmiştir (25 Ekim 1989 Tarihli BKP Merkez Komitesi toplantısı). Bu kadar çok sayıdaki Bulgar vatandaşının, ülke dışına çıkışını, Bulgaristan, Helsinki Nihai Senedi’ne göre bu konudaki özgürlüğü sınırlayamayacağı gerekçesiyle açıklamıştır. Böylece Bulgaristan Hükümeti ülkede seyahat özgürlüğünün bulunduğunu dünyaya açıklamıştır.

Göç etme sırasında, Komünist Parti, bazı koşullar ileri sürmüştür. Bazı bölgelerde Türklere gidiş izninin, ancak tarlalarındaki mahsullerini toplamaları neticesinde verileceği belirtilmiştir. Ayrıca, göçle birlikte gayrimenkul fiyatlarının da düşeceği konuşulmuştur. Bunun için, Politbüro’da yapılan toplantılarda, kişiler arası mal satımının serbestleştirilmesi; devlete, belediyelere ve hatta Komünist Parti’ye taşınmaz mal alma hakkının yasayla verilmesi kabul edilmiştir.

5.1. Bulgarlaştırma Kampanyasına Karşı Gerçekleştirilen Eylemler

Her ne kadar Jivkov Yönetimi, Türklerin ülke dışına göç etmelerinin, isteğe bağlı bir hareket olduğunu belirtse de, uluslararası kamuoyu ikna olmamıştır. Mecliste alınan ani bir kararla, Türklerin giriştikleri eylemlerde kilit rol oynayanların sınır dışı edilmeleri öngörülmüş ve bu karar hemen uygulamaya sokulmuştur. Bu durumdaki kişilere devlet görevlilerince bildirim yapılmış ve kendilerine pasaportları teslim edilmiştir. Kısa bir zaman sonra da, ülkeyi terk etmek istemeyenlere, devletin belirleyeceği süre içinde Bulgaristan topraklarını terk etmeleri yönünde baskı yapılmıştır. Bulgaristan Gizli Servisi’nin Başkanı General A. Musakov, bazı kişilere karşı ülkeyi terk etmelerine yönelik tehditlerin yapıldığını, ancak komünist rejimin çöküşünden sonra itiraf edebilmiştir (Uyanış Sürecinin Gerçekleri, 2003: 31).

Çok sayıda kişinin bir anda ülke dışına çıkması, önemli iş gücü kaybına neden olmuştur. Nitekim protestolar ve Sovyet Blokunun çöküşünü takiben, Jivkov Yönetimi de devrilmiştir. 1989 yılının Ağustos ayına kadar Türkiye’ye göç eden kişi sayısı 320.000’i bulmuş, 100.000 kişinin ise hazır beklediği bildirilmiştir. Ancak 1989’un sonlarında, 100.000 kişi tekrar Bulgaristan’a geri dönüş yapmıştır. Bu olay da, göçün gönüllü bir şekilde gerçekleşmediğinin en önemli işareti olmuştur.

Başta Türkiye ve Arap ülkeleri olmak üzere birçok ülke, Bulgaristan’ın bu politikasına karşı çıkmışlar ve bu dönemdeki tüm uluslar arası toplantılarda, Bulgaristan aleyhine protesto kararı alınması yönünde çaba göstermişlerdir. Bulgaristan, ülkesinde ulusal azınlıklar bulunmayan tek uluslu bir devlet olduğunu beyan etmiştir. En önemli hedef, Bulgar milliyetçiliği bilincinin gelişmesini sağlamak olmuştur. Bu bilincin güçlenmesini sağlamak için, Müslüman değerlere de Bulgar milliyetçiliği içinde yer vermek gerektiği kabul görmüştür (Yalimov, 2002: 361). İslami düşüncelere bu akımda yer verilmesinin nedeni, Türkiye’nin ve diğer Müslüman devletlerin “Uyanış Süreci”ne karşı tarafsızlığını sağlamak olmuştur. Ayrıca, Bulgaristan’ın Müslüman ülkelerle ekonomik ve siyasi açıdan ilişkileri olmakla beraber, Dünya’ya Bulgaristan’da ibadet özgürlüğünün (dini özgürlüklerin) olduğu ispat edilerek, bu ilişkilerin daha da geliştirilmesi için çaba gösterilmiştir.

6. Komünizmin Yıkılması ve Türklere İsimlerinin İade Edilmesi

Avrupa’daki komünist rejimlerin çöküşü ve Bulgaristan’daki protestolar üzerine, Komünist Parti Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı Jivkov 10 Kasım 1989 tarihinde görevinden istifa etmiştir. 1990 yılında Komünist rejimin Bulgaristan’da çöküşü ile, iktidara Petır Mladenov Hükümeti gelmiş ve ilk iş olarak, Türklerin isimlerini geri almalarına yönelik gerekli kanuni değişiklikleri yapmıştır. Fakat Türklere isimlerinin geri verileceğini öğrenen milliyetçi Bulgarlar durumu protesto etmişlerdir (Bakalova, 2006: 235-236). 13 Temmuz 1991’de de, Bulgaristan’ın yeni anayasası kabul edilmiştir. Fakat günümüzde de geçerliliğini sürdüren bu anayasada azınlık terimi yer almamıştır (1991 Bulgaristan Anayasası). Ülkedeki

Bulgar olmayan unsurları tanımlamak için de "Bulgar soyundan gelmeyenler" deyimini kabul edilmiştir. Ayrıca, Bulgarca'nın tüm Bulgar vatandaşlarının bilmesi gereken bir dil olduğu konusuna anayasada yer verilmiştir. Bu da azınlıkların da Bulgarca'yı öğrenmesi gerektiğinin kanunlaştırılması olmuştur.

Bu dönemde, zorunlu asimilasyon politikasının mimarları olan, başta Jivkov ve Mladenov olmak üzere birçoğu yargılanmıştır. Ancak Bulgar Anayasası'ndaki eksik hükümler dolayısı ile, yargı süreci sekteye uğramıştır. Yeni anayasanın kabulünden sonra da, Bulgaristan'da farklı etnik grupların yaşamadığı belirtilerek bu amaçla toplanan mahkeme dağıtılmıştır. Sonuçta asimilasyonu yönetenler ve yandaşları serbest kalmıştır. Bulgar adaleti de dönemin sanıklarının artık yaşamadığı gerekçesiyle davayı kapatmıştır.

Uyanış süreci ve Türklerin haklarının sürekli ihlal edilmesi Türkler arasında siyasi hayata katılmanın gerekliliklerini bir kez daha ortaya koymuştur. Türkler yerel teşkilatlar etrafında birleşerek siyasi bir oluşum içine girmişlerdir. 1993 yılında yapılan yerel seçimlerde, Türk azınlığın partisi Hak Ve Özgürlükler Hareketi (HÖH), Kırcalı ilinin belediye başkanlığını kazanınca protesto gösterileri yapılmıştır. Bu seçimin sonuçları, birkaç defa Anayasa Mahkemesine götürülmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi, seçim sonucunun doğruluğunu kabul etmiştir. Fakat Kırcalı'de çıkan olaylar yüzünden, Türk partisinin belediye başkanı istifa etmiştir. Yine 17 Haziran 2001'deki Genel Seçimlerde, Türkler 240 sandalyeli mecliste 24 milletvekili elde etmiştir. 1991'de kabul edilen Bulgar anayasasının 11. maddesi ülkede etnik temellere dayalı siyasi partilerin kurulmasını yasaklamıştır (Bkz: Bulgaristan Anayasası İngilizce metni). Böyle bir maddenin kabulü azınlıkların siyasi hayata katılmasının engellenmesi düşüncesiyle gerçekleşmiştir. Türklerin kendi siyasi oluşumlarını kurmaktan ziyade diğer Bulgar partileri içerisinde siyasi faaliyetlerine devam etmesi tasarlanmıştır. Fakat tüm bu çabalara rağmen Hak ve Özgürlükler Hareketi Bulgar siyasetine entegre olmayı başarabilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesi sonucu, buralarda yaşayan Türkler azınlık konumuna gelmişlerdir. Yeni kurulan bu ulus devletler, Müslüman-Türk azınlığın haklarını imzaladıkları anlaşmalarla kabul etmelerine rağmen sonraları bundan vaz geçmişlerdir. Milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Türkler ya sınır dışı edilmiş ya da hakları o ülkedeki varlıklarını sürdürmeyi imkansız hale getirmiştir. Özellikle komünizmin tesis edildiği 1945 sonrası süreçte her 20 yılda bir farklı sorunlar Bulgaristan tarafından gündeme getirilmiş ve Türkler baskı altına alınmıştır. Türkiye'nin koruyucu devlet statüsünü engellemek amacıyla ve yapılan anlaşmaların geçerliliği Bulgaristan tarafından sık sık gündeme getirilmiştir.

Bulgaristan ülkesindeki Türkleri asimile etme yönünde çeşitli politikaları sistematik bir şekilde uygulamıştır. Bunların büyük ölçüde azınlıkların Bulgarlaştırılma amacına hizmet etmesi beklenmiştir. Başarısız olunması durumunda da Türkler göçe zorlanmıştır. 45 yıllık komünist yönetim döneminde, göç unsuru azınlıkları tehdit etmede bir araç olarak kullanılmıştır. Komünist Parti'nin azınlıkları yeni düzene entegre etme konusundaki çabaları sonuç vermeyince ilk olarak Türkler Bulgaristan'ın farklı bölgelerine göç ettirilerek burada Bulgarlarla kaynaşmaya zorlanmışlardır. Bu uygulama da komünistlerin arzuladığı sözde entegrasyona hizmet etmeyince Bulgaristan'la Türkiye arasında yapılan anlaşma sonunda Türkler Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Türkleri ürkütmekten kaçınan Komünist Parti iktidarının ilk yıllarında ülkedeki azınlıkları asimile etme amacı entegrasyon olarak açıklanmıştır. Bu nedenle devlet yetkilileri tarafından sık sık Türklerin Bulgar toplumuna entegre edilmesi veya bütünleştirilmesi kavramları telaffuz edilmiştir. Asimilasyona yönelik ilk söylem 1960'larda Pomaklar için kullanılmıştır. Bulgar milliyetçiliğinin yükselişini takip eden süreçte de asimilasyon politikası Türkler üzerinde uygulanmıştır. Bundan sonuç alınmadığı zaman da 1968 yılında sınırlı göç anlaşması yapılmıştır.

Olayların derinleşmeye başladığı 1980'li yıllarda Bulgarlar tek bir millete dayalı komünist devlet inşa etme amacına ulaşmak için radikal yöntemlere başvurmuşlardır. Bu nedenle Türklerin isimlerini değiştirmeyi kararlaştırmışlardır. Ancak bunun yapılabilmesi için içte ve dışta uygun zamanın bulunmasına çalışılmıştır. Türkiye'nin sorunlarının arttığı ve dünyada demokratik akımların artışa geçtiği bir dönemde, Bulgaristan Türk azınlığın isimlerini değiştirme işlemine başlamıştır. Fakat Türklerin buna tepki göstermesi ve başta Türkiye olmak üzere uluslar arası camianın Bulgaristan'ı protesto etmesi Bulgar yöneticileri endişelendirmiştir. Çok kısa bir sürede 350.000-400.000 civarında Türkün Bulgaristan'dan ayrılması ülke ekonomisini çöküntüye uğratmış ve Bulgarlar politika değişikliğine gitmek zorunda kalmışlardır. Türklerle isimlerinin iade edilmesiyle birlikte ülkede demokratik düzen yeniden tesis edilmiştir. Uyanış sürecinin en önemli sonucu da, kuvvetli bir baskı altında olmalarına rağmen Türklerin kendi siyasal hareketini oluşturmuş olmalarıdır. Günümüzde HÖH hem Bulgar Ulusal Meclisi'nde hem de Avrupa Parlamentosu'nda Bulgaristan'daki Türkleri temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

- BAEV, Yordan & Kotev Nikolay (1994). İzselniçeskiyat Vıpros v Bılgaro-Turskite Otnoşeniya Sled Vtorata Svetovna Voyna. *Mejdunarodni Otnoşeniya*, c. 1, y. 23.
- BAKALOVA, Maria (2006). The Bulgarian Turkish Names Conflict and Democratic Transition, *The European Journal of Social Science Research*, vol. 19 no. 3-4, s.233-246.
- Bulgar Komünist Partisi'nin 28 Temmuz 1949 tarihli Merkez Komite Toplantısında Alınan Kararlar, Belge no: TsDA, f. 1B, op. 6, a. e. 637, l. 2-3. (Devlet Merkez Arşivleri).
- Bulgar Komünist Partisi'nin 18 Ağustos 1949 tarihli Merkez Komite Toplantısında Alınan Kararlar, Belge no: TsDA, f. 1B, op. 6, a. e. 653, l. 4-5.
- Todor Jivkov'un 28 Aralık 1967 tarihli BKP Merkez Komitesi'ndeki Demeci, Belge no: TsDA, f. 1B, op. 34, a. e. 89, l. 83, 86-89.
- Bulgar Komünist Partisi'nin Türklere Yönelik İdeolojik Yaklaşımının Nisan 1985 tarihli belgesi: TsDA, f. 1B, op. 73.
- Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 16 Haziran 1989 kararları, Belge no: TsDA, f. 1B, op. 63, a. e. 54, 1-15.
- BKP Merkez Komitesi'nin 25 Ekim 1989 tarihli "çok gizli" damgalı kararları, Belge no: TsDA, f. 1B, op. 68, a. e. 3788.
- Bulgaristan'la Göç Anlaşması Dün İmzalandı, Cumhuriyet, 23 Mart 1968.
- Bulgaristan Anayasası İngilizce Metni:
<http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?p=0159&n=000007> erişim (15 Kasım 2015).
- BÜCHSENSCHÜTZ, Ulrich (2000). *Maltsinstvenata Politika v Bulgariya: Politikata na BKP Kim Evrei, Romi, Pomatsi i Turtsi 1944-1989*. Sofia: IMIR.
- GREENFELD, Liah (1993). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press.
- HİLENDARSKİ, Paisiy (1972). *Slav-Bulgar Tarihi*. Sofia: Balgarski Pisatel.
- İVANOVA, Evgeniya (2002). *Othvurlenite "Priobşteni" ili Protsesa Nareçen "Vızroditelen" (1912-1989)*. Sofia: İnstitut za İztoçnoevropeyska Humanitaristika.
- KAMİL, İbrahim (1989). *İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, Ankara: Y.Ö.K. Matbaası.
- KOHN, Hans (1982). *Nationalism: Its Meaning and History*. Malabar: Robert E. Krieger Publishing Company.
- MAEVA, Mila Mileva (2006). *Bılgarskite Turtsi: Preselnitsi v Republika Turtsiya, Kultura i İdentiçnost*. Sofia: IMIR.
- PETKOVA, Lilia (2002). The ethnic Turks in Bulgaria: Social integration and impact on Bulgarian - Turkish relations, 1947-2000. *Ethnopolitics* vol. 1, no. 3, s. 42-59.
- Şimşir, Bilal (1986). *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uyanış sirecinin Gerçekleri İsimli Belgelerin kaynağı: (2003) *İstinata za Vızroditelniyat Protses: Dokumenti ot Arhiva na Polithbyuro i TsK na BKP*, Sofia, İnstitut za İzsledvane na Integratsiyata.
- YALIMOV, İbrahim (2002). *İstoriya na Turската Obştnost v Bulgariya*. Sofia: İlinda - Evtimov EOOD.